

Stručni rad

**MULTIKULTURALIZAM KAO VANNASTAVNA
AKTIVNOST
U OSNOVNOJ ŠKOLI**

Zvonko Simeunić
Osnovna škola Trebnje

Sažetak

Izrazito povećanje migracija obilježje je globaliziranog svijeta, koji unatoč tome često održava predrasude prema imigrantima. Dolaskom u Republiku Sloveniju, doseljeničke obitelji suočene su s novom geografskom, kulturnom, vjerskom i jezičnom okolinom. Vannastavna aktivnost multikulturalizam na različite je načine nastojala pomoći učenicima doseljenicima, a posredno i njihovim obiteljima pri integraciji u novu sredinu. Time se ograničio razvoj ksenofobije i olabavio stisak predrasuda koje iz nje proizlaze, kako među doseljeničkim obiteljima, tako i među učenicima koji su im pružali pomoć u okviru vannastavne aktivnosti. Svojim aktivnostima učenici koji su u sklopu vannastavne aktivnosti multikulturalizam pružali pomoć učenicima doseljenicima, istovremeno su razvijali svoju empatiju i kompetencije poduzetništva, koje su usmjerene k razvoju samoinicijativnog i aktivnog mišljenja i djelovanja.

Ključne riječi: multikulturalizam, kompetencije poduzetništva, migracije, doseljenici

1. Migracije u globaliziranom svijetu

" *Bilo je to najbolje vrijeme, bilo je to najgore vrijeme, bilo je doba mudrosti, bilo je doba gluposti, to je bila epoha vjere, bila je epoha nevjerice ...*" [1] poznate su početne riječi romana *Priča o dva grada*, što ga je napisao Charles Dickens u 19. stoljeću. Ove riječi, unatoč tome što se u romani odnose na jedno drugo, još šarolikije povijesno razdoblje, također lijepo sažimaju našu globaliziranu svakodnevicu. Razni oblici komunikacije i transporta smanjili su svijet. Udaljenost više nije prepreka brzom stjecanju kvalitetne i pristupačne robe i znanja iz svih dijelova svijeta. Ako želite jesti kinesku hranu, idete u kineski restoran. Ako želite raditi sa znanstvenikom koji se nalazi u Manausu u Brazilu, možete se povezati s njim online, nazvati ga ili oputovati u Brazil avionom. Ako vas zanima što se događa u Maputu, glavnom gradu Mozambika, jednostavno potražite informaciju na internetu. Ukratko, svijet se pretvorio u selo u kojem su nam, u dobru i zlu, svi Zemljani susjedi. Važna posljedica globalizacije, naravno, uzimajući u obzir društvena i politička kretanja koja iz nje često i proizlaze, je izrazito povećanje migracija. Godine 1970. u svijetu je bilo 85 milijuna migranata [2], pedeset godina kasnije već ih je oko 261 milijun, što je 3,6% svjetske populacije [3]. Broj migranata se dakle više nego utrostručio u posljednjih pedeset godina. U svijet se prije svega upućuju zbog potrage za boljom ekonomskom budućnošću ili jednostavno kako bi si spasili život. Sa sobom nose svoju kulturu koja im omogućuje da zadrže svoj identitet, a time i osjećaj sigurnosti u stranom svijetu koji ih okružuje svojom kulturom. Dodir različitih kultura može biti polazište za rast i višestruku suradnju ili za trvenja koja proizlaze iz međusobne ksenofobije. Pritom ne smijemo zaboraviti činjenicu da ksenofobija jedne strane može gurnuti drugu stranu u predrasude. Stvaranje zdravog multikulturalnog društva, u kakvom ionako već živimo, zahtijeva odgovarajući napor.

2. Svrha vannastavne aktivnosti multikulturalizam

Dolaskom u Republiku Sloveniju i uključenjem u slovenski obrazovni sustav, učenici doseljenici i njihove obitelji moraju se suočiti s novom geografskom, kulturnom, vjerskom i jezičnom okolinom. Pri uključivanju često se susreću s predrasudama koje su u posljednjem desetljeću ponovno ojačale. Razlog za to prije svega možemo pronaći u izbjegličkoj krizi koju je 2015. godine potaknuo rat u Siriji koji je inače započeo nekoliko godina ranije. Val migranata, pojačan politikom otvorenih granica¹[4][5] koju je zagovarala Njemačka predvođena tadašnjom premijerkom Angelom Merkel [6], preplavio je granice Europske unije i natjerao njezine građane da nedvosmisleno razjasne kakav je njihov stav prema migrantskom pitanju. Neki su internalizirali svoje predrasude prema migrantima, dok su drugi počeli aktivnije zagovarati politiku tolerancije. Izvješće Organizacije za europsku sigurnost i suradnju koje je objavljeno 2017. godine, u kojem se navodi da u većini europskih zemalja više od 60% stanovništva ima negativan stav prema imigrantima, rječito svjedoči na koju stranu se nagnula vaga. [7] Uz to moramo biti realni i priznati si da će i godine života s koronavirusom SARS-CoV-2, a i rat između Rusije i Ukrajine, bez sumnje ostaviti ili već ostavljaju posljedice. No strah od nepoznate kulture nije jedini faktor o kojem govorimo kada razmišljamo o predrasudama prema imigrantima. Predrasude prema imigrantima iz zemalja bivše Jugoslavije i njezine susjeda Albanije već su ukorijenjene u slovenskom društvu. [8] Njihova nam je kultura poznata, ali predrasude, i iz njih proizašla diskriminacija, ostaju tvrdokorno prisutne. Jednako snažan ili čak i još veći

¹ U 2014. godini oko 660.000 migranata zatražilo je azil u Europskoj uniji. Slijedeće godine broj molbi je više nego udvostručen. U 2015. godini čak 1,4 milijuna migranata zatražilo je azil u Europskoj uniji, što je najviše od 2008. godine, kada je Agencija Europske unije za azil počela prikupljati podatke za Europsku uniju.

emotivni naboj imaju prema mom iskustvu jedino još predrasude prema romskoj zajednici Doseljeničkim obiteljima stoga prijeti društvena izolacija. Navedene okolnosti dodatne su prepreke koje učenici doseljenici moraju svladati kako bi mogli imati iste prednosti slovenskog obrazovnog sustava kao i ostali učenici. Jedna od polaznih svrha vannastavne aktivnosti multikulturalizam bila je upravo otklanjanje negativnih posljedica navedenih prepreka kroz osposobljavanje učenika koji su kroz različite aktivnosti tkali društvene veze ne samo između doseljeničkih obitelji, već i između doseljeničkih i domorodačkih obitelji. Vannastavnom aktivnošću multikulturalizam htjela se osigurati integracija doseljeničkih obitelji u novu sredinu u skladu s pluralističkim modelom. „U ovom modelu imigrantske populacije prihvaćaju se kao etničke manjine koje se razlikuju od dominantne populacije i kroz nekoliko generacija očuvaju svoj jezik, kulturu, načine društvenog ponašanja i organizacije. Imigrantima je potrebno jamčiti ista prava kao i građanima u svim područjima društvenog života, ne zahtijevajući od njih da se odreknu svoje različitosti – iznimka je najčešće samo zahtjev za prihvaćanjem ključnih vrijednosti društva domaćina.” [9] Ukratko, vannastavna aktivnost multikulturalizam nastojala je pružiti sveobuhvatnu integracijsku pomoć, a istovremeno je djelovala na uspostavljanju ravnopravnog odnosa prema objema² kulturama među doseljeničkim obiteljima. Time njihov izvorni identitet nije bio uništen, nego je, idealno, bio obogaćen. Stvoren je bio pozitivan stav prema društvu domaćina, smanjujući vjerojatnost samonametnute getoizacije i sukoba između imigrantskog i domaćeg stanovništva. Učenici koji su pomagali doseljenicima neminovno su jačali svoju lokalnu i nacionalnu svijest, ali su istovremeno kroz upoznavanje kulture doseljenika razvijali i toleranciju te empatiju.

3. Multikulturalizam i POGUM

Vannastavna aktivnost multikulturalizam uspostavljena je u Osnovnoj školi Trebnje u sklopu realizacije nacionalnog projekta POGUM (**P**Oduzetništvo, **G**radivo po**U**zdanja **M**ladih). Temeljni ciljevi projekta su jačanje poduzetničkih kompetencija i promicanje fleksibilnog prijelaza između obrazovanja i okoline. Prednost pristupa koji uvodi POGUM je u drugačijem poimanju poslanja osnovne škole. Današnja osnovna škola ne smije više biti samo posrednik u kamen odnosno u nastavne planove uklesanih znanja i vještina. Uvođenje samo kritičkog mišljenja u nastavu preskromna je nadopuna osnovnih procesa učenja, želimo li učenike pripremiti za svijet koji od njih neće zahtijevati samo produbljeno kritičko mišljenje i reprodukciju znanja i vještina, nego prije svega ideje, motiviranost, sposobnost motivacije drugih, financijsku pismenost, sposobnost planiranja, suradnje i spremnost na cjeloživotno iskustveno učenje. Kako bismo učenicima olakšali buduće funkcioniranje u društvu koje od njih ima takva očekivanja, moramo se pobrinuti za sustavno razvijanje samoinicijativnog i aktivnog načina razmišljanja u sklopu obveznog i proširenog kurikulumu. Osnovna škola Trebnje jedna je od trideset razvojnih škola od kojih se očekuje da će razvijati strategije za postizanje tog cilja i mijenjati koncept pripreme nastave te njena izvođenja, te sve to proširiti na devedeset implementacijskih odgojno-obrazovnih ustanova. [10] U školskoj godini 2018./19. naša škola je između ostalog aktivno tražila i razvijala rješenja za sljedeća istraživačka pitanja: a) Kako uključiti učenike u rješavanje potreba suživota škole u lokalnoj zajednici? b) Kako aktivno integrirati doseljenike u zajednicu? c) Kako povećati toleranciju i promicati svijest da se zajednica mijenja u multikulturno društvo?

---

² Vlastitoj kulturi i kulturi domaćina.

d) Kako potaknuti učenike da budu POGUM-ni (**P**oduzetni, **O**dgovorni, **G**lasni, **poU**čljivi, **M**otivirani)?³ e) Kako povećati kvalitetu života učenika i djelatnika škole? Ciljevi vannastavne aktivnosti multikulturalizam omogućili su potonji istovremeno traženje odgovora na sva postavljena pitanja. Učenici koji su se odlučili za pohađanje multikulturalizma bili su aktivni izvođači raznih aktivnosti usmjerenih na pomoć učenicima doseljenicima, a posredno i njihovim obiteljima. Usmjeravalo se ih je na planiranje aktivnosti, predviđanje prepreka, podjelu posla prema jakim područjima pojedinaca, pronalaženje potrebnih resursa za provedbu aktivnosti, inspiriranje i uključivanje ljudi potrebnih za planirane aktivnosti, ravnopravnu suradnju te kritičku analizu uspješnosti provedenih aktivnosti. Također su i sami mogli predložiti različite aktivnosti i njihov sadržaj te načine njihove realizacije. Logična posljedica tolike uključenosti u gotovo sve faze pripreme i provedbe vannastavne aktivnosti bila je izrazito visoka unutarnja motivacija najaktivnijih učenika. Neočekivan nusproizvod bio je da se znatan broj učenika doseljenika predmetne nastavne razine, koji su dobili pomoć u okviru vannastavne aktivnosti multikulturalizam, sljedeće školske godine odlučio pohađati potonju. Ovdje valja objasniti da je pomoć u sklopu multikulturalizma bila ponuđena svim učenicima doseljenicima Osnovne škole Trebnje, koji su se prve godine susreli sa slovenskim obrazovnim sustavom, ali su samo učenici predmetne razine mogli pohađati potonju vannastavnu aktivnost. Usporedimo li navedene aktivnosti i posljedice multikulturalizma s kompetencijama koje razvija POGUM (otkrivanje prilike, kreativnost, vizija, vrednovanje ideja, etično i održivo razmišljanje, samosvijest i samoefikasnost, motivacija i upornost, integracija resursa, financijska i ekonomska pismenost, integracija ljudskih resursa, preuzimanje inicijative, planiranje i upravljanje, upravljanje neizvjesnošću, dvosmislenošću i rizikom, suradnja, iskustveno učenje) [10], nalazimo da se potonje preklapaju. Altruističko djelovanje učenika koji su pohađali multikulturalizam stoga je nagrađeno implicitnim razvojem kompetencija za koje predviđamo da će ih bolje pripremiti za očekivanja i zahtjeve tržišta rada.

4. Presentacija vannastavne aktivnosti multikulturalizam

U ovom poglavlju uglavnom ću vam predstaviti prvu godinu djelovanja vannastavne aktivnosti multikulturalizam. Ideju za novu vannastavnu aktivnost dobio sam čitajući knjigu *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: Vključevanje otrok priseljencev* autorice Marijance Ajše Vižintin. Za pohađanje multikulturalizma učenici su se prvi put mogli odlučiti u školskoj godini 2018./19. Novonastala vannastavna aktivnost bila je zamišljena kao dopuna oblika pomoći koje je škola već pružala učenicima doseljenicima. Multikulturalizam je pristupio pružanju pomoći učenicima doseljenicima na različite načine. Dva uvodna sata poslužila su upoznavanju učenika, koji su se prijavili na vannastavnu aktivnost multikulturalizam, s različitim pristupima koje zemlje imaju u prihvatu doseljenika. Na ovim sam satovima nastojao učenike osvijestiti o predrasudama koje su dio našeg društva i pomoći im u kritičkoj analizi potonjih. Pritom su neizbježno isplivale na površinu etičke dileme koje su bile dobrodošle jer su omogućile razgovor o procesu stvaranja predrasuda i o razlozima njihove opstojnosti. Moj cilj nije bila indoktrinacija učenika, već omogućavanje realnog pogleda na različite društvene skupine i zajednice. Kakvi su zapravo pripadnici različitih skupina i zajednica, kakav je njihov život, koje su im potrebe, a koje želje i strahovi, ako ih ne promatramo kroz generaliziranu prizmu predrasuda i stereotipa? Naravno, u ovoj

³ Riječ pogum u slovenskom jeziku znači hrabrost, zapisano pitanje stoga je igra riječi. Alternativni prijevod rečenice glasi: Kako potaknuti učenike da budu HRABRI?

raspravi poseban naglasak stavljen je na doseljenike. Iz navedenih razmatranja organsko je proizišla potreba za izradom ankete koja bi nam pomogla u razumijevanju doseljenika i njihovih potreba. Učiteljica, koja je u sklopu povijesne grupe često koristila metodu anketiranja, predstavila je učenicima na što trebaju obratiti pozornost prilikom izrade ankete. Učenici su kasnije konceptualnu zamisao ankete proširili brojnim drugim pitanjima, a došli su i na ideju o dodatnoj anketi koja bi imala za cilj utvrditi stav ostalih učenika prema vršnjacima doseljenicima. Izrada ankete bila je fragmentirana kroz dobar dio školske godine, jer su se paralelno odvijale i druge djelatnosti u sklopu multikulturalizma. Središnju ulogu imali su poslijepodnevni tematski sastanci na koje su bili pozvani i učenici doseljenici i njihovi roditelji te braća i sestre. Tematski sastanci omogućili su doseljeničkim obiteljima korištenje slovenskog jezika u stvarnim neformalnim okolnostima, stvaranje društvenih veza i upoznavanje odabranog sadržaja sastanka. Učenici koji su pohađali vannastavnu aktivnost multikulturalizam⁴ mogli su predložiti sadržaj drugog i trećeg tematskog sastanka, samo je sadržaj prvog sastanka već unaprijed bio određen. Svrha prvog poslijepodnevnog sastanka bila je povesti doseljenike u šetnju gradom, kako bih se ih *in situ*⁵ upoznalo s ključnim institucijama. Učenici multikulturalizma predložili su ustanove koje bi trebalo posjetiti, a zatim su se u većini slučajeva samostalno dogovorili s predstavnicima tih institucija da potonji pripreme kratku prezentaciju za doseljeničke obitelji. Svoje ustanove predstavili su predstavnici Policijske postaje Trebnje, Doma zdravlja Trebnje, Vatrogasnog doma Trebnje, Knjižnice Pavla Golie i Crkve Marijina Uznesenja⁶ u Trebnju.⁷ Samu šetnju obogatila su kratka pitanja koja su učenici multikulturalizma postavljali doseljenicima, jer su odgovori otkrivali sljedeću instituciju koju će posjetiti u šetnji. Kao zanimljivost, vrijedi spomenuti da sam učenike multikulturalizma nekoliko puta morao podsjetiti da, ukoliko je moguće, pokušaju s doseljenicima razgovarati na slovenskom jeziku. Naime, u nastojanju da osiguraju shvaćanje često su posezali za materinim jezikom doseljenika i engleskim jezikom. Za drugi tematski sastanak učenici multikulturalizma su predložili različite teme⁸, no na kraju su se odlučili za pripremu slastica. Dio učenika se ohrabrio i na drugom tematskom sastanku predvodio mješovite grupe doseljenika i preostalih učenika multikulturalizma u pripremi slastica po vlastitom izboru. Dio nastalih slastica spremili smo i za školski sajam POGUM koji se održao sljedeći dan. Vannastavna aktivnost multikulturalizam imala je svoj štand na sajmu na kojem su posjetiteljima predstavili svoje aktivnosti i njihovo šire značenje. Treći tematski sastanak zapravo je bio odgovor na drugi. Roditelji učenika doseljenika stupili su u kontakt sa mnom i ponudili se da nam se oduže za naš trud demonstracijom pripreme bureka, tipičnog jela sredine iz koje je dolazila većina doseljeničkih obitelji. Naravno, prihvatili smo ponudu i dobili jedinstveni uvid u djelić njihove kulture. Važan dio multikulturalizma bilo je i osposobljavanje učenika tutora koji bi bili sposobni samostalno pružati podršku u učenju učenicima doseljenicima. U tu su svrhu tri učenika održala dva samostalna sata dodatne pomoći u učenju slovenskoga jezika.⁹ Budući da je cilj dodatne pomoći prvenstveno praktično učvršćivanje gramatičkih pravila slovenskog jezika i proširenje vokabulara, naglasak je bio na objašnjivanju uz praktične primjere. Osim učenika doseljenika, na oba sata bili su pozvani i njihovi roditelji od kojih se također očekivalo rješavanje zadataka.

⁴ U nastavku članka nazivam ih i učenicima interkulturalizma.

⁵ Na licu mjesta.

⁶ Na slovenskom jeziku zove se Cerkev Marijinega vnebovzvetja.

⁷ U narednoj školskoj godini predstavljena je i NLB poslovnica u Trebnju.

⁸ Priprema slastica, obilazak Novog grada, obilazak Ljubljane, plesna večer, sportsko druženje...

⁹ Jedan su sat zajedno vodile dvije učenice interkulturalizma, dok je drugi sat samostalno vodio jedan učenik.

Krajem školske godine, i učenici multikulturalizma i učenici doseljenici sudjelovali su u pripremi kratke završne priredbe na koju su bili pozvani učitelji koji podučavaju učenike doseljenike, roditelji učenika doseljenika, a također i roditelji učenika koji su pohađali vannastavnu aktivnost multikulturalizam. Pozitivan odaziv učenika doseljenika na poziv za sudjelovanje najrječitije svjedoči o važnosti koju je za njih imala vannastavna aktivnost multikulturalizam. Ovdje vrijedi istaknuti da su se u pripremu priredbe uključili i roditelji učenika doseljenika koji su u tu svrhu ispekli brojne slatke i slane delicije karakteristične za njihovu kulturu. Na priredbi bili su izloženi i stripovi na temu tolerancije koji su nastali na inicijativu učenice multikulturalizma u sklopu nastavnog predmeta likovno kreiranje. U prvoj godini djelovanja vannastavne aktivnosti multikulturalizam ponestalo nam je vremena za analizu ankete koju su pripremili učenici multikulturalizma, a ispunjavali učenici doseljenici. Također je ponestalo vremena za pripremu ankete namijenjene ostalim učenicima. Ideja o pripremi informacijske točke za učenike doseljenike ostala je u povojima, iako su učenici multikulturalizma već odlučili da je potonju potrebno napraviti u obliku internetske stranice. I prije početka nove školske godine, točnije u mjesecu kolovozu, učenici multikulturalizma sudjelovali su u pripremi i provedbi uvodnice za učenike doseljenike.¹⁰ Sljedeće školske godine analizirali su rezultate prošlogodišnje ankete, dogovorili se s profesorom informatike za pomoć u izradi internetske informativne točke, održali prvi tematski sastanak i bili usred priprema na drugi tematski sastanak kada je sve račune pomiješala pandemija COVID-19. Nastava se počela izvoditi na daljinu, ali multikulturalizam je stao.

4. Zaključak

Migracije su povijesna konstanta, a globalizacija ih je samo olakšala. Prema neslužbenoj procjeni Ureda Vlade Republike Slovenije za Slovence u susjednim državama i po svijetu¹¹, izvan granica Republike Slovenije živi oko 660.000 osoba slovenskog podrijetla. [11] Čak i ako izuzmemo Slovence koji žive u susjednim državama, u inozemstvu živi oko pola milijuna Slovenaca. [11] Dakle, Slovenci nismo nikakva iznimka u migrantskoj priči. Neki svoju sreću pronalaze na rodnoj grudi, dok drugi odlaze u inozemstvo u potrazi za njom. To saznanje moramo imati na umu kada odlučujemo kakav ćemo stav imati prema pripadnicima stranih kultura koji se doseljavaju u našu zemlju. Ako želimo da nam netko pruži ruku pomoći, moramo i mi biti spremni pomoći. Svrha vannastavne aktivnosti Multikulturalizam bila je pomoći doseljeničkim obiteljima u integraciji u novu sredinu i time im omogućiti osjećaj prihvaćenosti. To je izuzetno važno ako želimo osigurati da će doseljeničke obitelji posljedično djelovati za dobrobit naše zemlje. Moramo biti svjesni da ksenofobija i predrasude koje proizlaze iz nje samo otežavaju iskorištavanje već postojećeg stanja. Kako doživljavamo vrijeme u kojem živimo, je li to najbolje ili najgore vrijeme, ovisi između ostalog i o tome jesmo li spremni skinuti naočale predrasuda i vidjeti pravo obličje svijeta. Multikulturalizam bio je dio tog nastojanja, no u isto je vrijeme također pripremao učenike multikulturalizma za njihovu buduću aktivnu ulogu u svijetu. Učenici su kroz različite aktivnosti razvijali empatiju i poduzetničke kompetencije koje će im služiti u svijetu sutrašnjice čijemu obličju će i sami doprinositi. Današnji svijet je naše nasljeđe, sutrašnji će biti njihovo.

¹⁰ Uvodnica (u slovenskom jeziku: uvajalnica) pomoć je učenicima doseljenicima koji će iduće školske godine prvi put biti dio slovenskog obrazovnog sustava. Održava se u zadnjem tjednu kolovoza.

¹¹ U slovenskom jeziku službeni naziv je Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

5. Literatura

- [1] <https://hr.eferrit.com/izreke-price-o-dva-gradu/>; 15. 8. 2022
- [2] <https://www.pewtrusts.org/en/trend/archive/summer-2016/global-migrations-rapid-rise>; 11. 8. 2022
- [3] <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2022-interactive/>; 11. 8. 2022
- [4] <https://euaa.europa.eu/sl/publications/letno-porocilo-o-stanju-na-podrocju-azila-v-evropski-uniji-za-letno-2015-kljucne>; 14. 8. 2022
- [5] https://euaa.europa.eu/sites/default/files/public/Annex_HR_key.pdf; 14. 8. 2022
- [6] <https://www.theguardian.com/world/2020/aug/30/angela-merkel-great-migrant-gamble-paid-off>; 12. 8. 2022
- [7] <https://www.dailysabah.com/politics/2019/12/06/xenophobia-poses-greatest-threat-to-europes-future>; 12. 8. 2022
- [8] Vižintin, M. A. Medkulturna vzgoja in izobraževanje: Vključevanje otrok priseljencev. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC SAZU; 2017.
- [9] Prema Castles i Miller u Vižintin, M. A. Medkulturna vzgoja in izobraževanje: Vključevanje otrok priseljencev. 1. izd. Ljubljana: Založba ZRC SAZU; 2017. 31. str.
- [10] <https://www.zrss.si/projekti/projekt-pogum/>; 13. 8. 2022
- [11] https://slovenci.si/slovenci-po-svetu/#po_svetu_opis; 15. 8. 2022